

PAGRINDINIŲ ŽEMĖS ŪKIO PRODUKCIJOS RŪŠIŲ IR BIOLOGINIO TURTO SAVIKAINŲ DUOMENŲ BAZĖS KŪRIMO METODOLOGINIAI ASPEKTAI

Artūras Lakis, Danutė Juškevičienė, Aldona Stalgienė
Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas

Žemės ūkio, kaip ir kiekvieno verslo, sėkminga vadyba neįmanoma be patikimos informacijos. Šiame straipsnyje nagrinėjami kai kurie žemės ūkio veiklos subjektų aprūpinimo ekonomine informacija prielaidų sukūrimo klausimai. Siekiama – ištirti pagrindinių žemės ūkio produkcijos rūšių ir biologinio turto savikainos duomenų bazės kūrimo metodologines prielaidas ir pateikti jos sudėties ir vidutinių savikainų apskaičiavimo siūlymus. Naudojantis formuojamos duomenų bazės duomenimis ūkiuose galima tinkamai valdyti gamybos išlaidas, priimti teisingus gamybos struktūros formavimo sprendimus. Šiam tikslui pasiekti buvo keliami tokie uždaviniai – atlikti esamų informacijos šaltinių apie žemės ūkio produkcijos ir biologinio turto savikainas duomenų patikimumo ir metodologinio suderinamumo vertinimą. Straipsnyje išnagrinėtos tokios duomenų bazės sukūrimo prielaidos, aptarta žemės ūkio produkcijos ir biologinio turto vidutinės savikainos skaičiavimo metodika.

Raktiniai žodžiai: biologinis turtas, duomenų bazė, gamybos išlaidos, savikaina, sąnaudos, žemės ūkio produktai.

Įvadas

Konkurencinėje aplinkoje, kurios sąlygomis dabartiniu metu veikia Lietuvos ūkiai ir žemės ūkio įmonės, informacijos poreikis yra labai išaugęs. Manoma, kad viena dažniausių nesėkmingo verslo priežasčių būna ta, kad verslui vadovaujantys asmenys neturi jiems reikalingos informacijos apie veiklą ir jos sąnaudas arba disponuoja klaidinga informacija (Jagminas, 2009).

Daugumos ūkininkų pagrindinė siekiamybė yra gauti kuo didesnę vykdomos ūkinės veiklos efektą – maksimalų pelną. Egzistuoja du pelno didinimo būdai. Pirmasis – didinti pardavimo pajamas, antrasis – mažinti gamybos išlaidas.

Žemės ūkio rinka teoriškai apibrėžiama kaip grynosios konkurencijos rinka. Grynosios konkurencijos ramsčiai yra rinkos dalyvių ekonominis nereikšmingumas, ir, esant dideliui skaičiui vienodą nereikšmingą rinkos galią turinčių pardavėjų, – skaitinis nereikšmingumas, nei vienas atskirai negali pakeisti kainos (Ginevičius, 2008). Ekonomikos sąlygomis, kuriose ūkininkauja Lietuvos žemdirbiai, žemės ūkio produkcijos gamintojai nepajėgūs tiesiogiai paveikti pardavimo kainų dydžio. Kainas formuoja rinka pagal susiklosčiusią paklausą ir pasiūlą. Norint išgyventi konkurencinės kovos sąlygomis ir didinti pelną, gamybos išlaidos turi būti mažesnės nei kitų analogiškų produktų gamintojų.

Problema – siekiant tinkamai valdyti gamybos išlaidas, priimti teisingus gamybos struktūros formavimo sprendimus, žemės ūkio produkcijos gamintojas turi

jas fiksuoti, nuolatos tvarkydamas išlaidų apskaitą, jas analizuoti ir lyginti su vidutiniais arba mažiausiais šakos, tokio paties ūkininkavimo tipo, panašaus dydžio, analogiškas ūkininkavimo sąlygas turinčių gamintojų išlaidų rodikliais. Todėl gamintojui turėtų būti prieinama informacija apie gaminamos žemės ūkio produkcijos rūšių savikainas, pagal kurias išlaidų apskaitą tvarko ir kiti ūkininkai, su kurių rezultatais jis norėtų palyginti savuosius.

Straipsnis parengtas remiantis LR žemės ūkio ministerijos (ŽŪM) užsakymu atliktu tyrimu.

Tikslas – parengti pagrindinių žemės ūkio produkcijos rūšių ir biologinio turto savikainos apskaičiavimo metodiką savikainų duomenų bazei kurti.

Uždaviniai – išanalizuoti savikainos skaičiavimo būdus ir metodikas, pateikiamas ekonominėje literatūroje ir atlikti esamų informacijos šaltinių apie žemės ūkio produkcijos ir biologinio turto savikainas duomenų patikimumo testavimą.

Metodika. Tyrimas buvo vykdomas keliais etapais. Pirmajame etape buvo atlikti dokumentiniai tyrimai, skirti išnagrinėti žemės ūkio produktų gamybos išlaidų skaičiavimo praktikos raidą šalyje. Buvo išanalizuoti literatūros šaltiniai, teisės aktai, naudojamos metodikos ir esami informacijos apie žemės ūkio produktų gamybos išlaidas šaltiniai, parinkti bandomieji ūkiai išlaidų dydžio analizei. Antrajame etape buvo renkami duomenys. Trečias projekto etapas buvo skirtas duomenų perskaičiavimams, loginiam patikrinimui, grupavimui, analizei, apibendrinimui. Tyrimui atlikti naudotas sisteminis-analitinis, palyginimų ir kiti metodai.

Tyrimo rezultatai

Verslo subjektų buhalterinės apskaitos, veiklos ekonominės analizės ir planavimo praktikoje dabartiniu metu egzistuoja dvi pagal išlaidų įskaitymo į savikainą mastą produktų savikainos kalkuliavimo sistemos:

- dalinės savikainos kalkuliavimo sistema;
- pilnosios savikainos kalkuliavimo sistema.

Apskaičiuojant dalinę produktų (paslaugų) savikainą, paskirstomos ne visos, o tik dalis visų patiriamų šiems produktams pagaminti ir parduoti išlaidų.

Apskaičiuojant pilnąją savikainą visos produktams pagaminti ir paslaugoms teikti patiriamos išlaidos paskirstomos produktams ir paslaugoms, jos įskaičiuojamos į jų savikainą. Naudojant šią sistemą, išskiriamos tiesioginės ir netiesioginės gamybos išlaidos bei bendrosios išlaidos (administracinės, pardavimo, reprezentacijos ir kt.) (Kalčinskaitė, 2009). Visas jas įskaičiavus į produkcijos savikainą, gaunama visa produkcijos savikaina. Pagrindinis šios sistemos privalumas – produktų pardavimo pajamos lyginamos su faktinėmis parduotos produkcijos pagaminimo ir pardavimo išlaidomis, produkcijos vieneto pardavimo kaina gali būti palyginta su vieneto savikaina. Tokios informacijos dažniausiai ir pageidauja ūkininkas ar žemės ūkio įmonės vadovas. Naudodami visos savikainos rodiklius gamybos rezultatų analizei arba planuodami savo ūkio produkcijos gamybos apimtį ir jų pardavimo sėkmę rinkoje, ūkininkai disponuoja palyginamo ekonominio turinio informacija.

Savikainos apskaičiavimas yra visai kitos nei finansinė apskaita, – buhalterinės apskaitos rūšies, – valdymo (vidaus) apskaitos objektas. Šios apskaitos rūšies reglamentavimo lygis nustatytas LR buhalterinės apskaitos įstatymo 8 straipsnyje, kuriame teigiama, kad valdymo (vidaus) apskaitą ūkio subjektai pasirenka savarankiškai.

Dabartiniu metu žemės ūkio subjektai, naudodamiesi savo teise savarankiškai pasirinkti norimus vidaus apskaitos tvarkymo ir visos arba dalinės savikainos apskaičiavimo metodus, suformavo daug išlaidų grupavimo ir jų įskaitymo į produkto vieneto savikainą variantų. Todėl jų gauti rodikliai ne visada gali būti palyginti su kitų analogiškų ūkių arba vidutiniais rodikliais. Palyginimas su rodikliais, kurie buvo apskaičiuoti pagal kitus metodinius principus, gali tapti klaidingų išvadų ir veiksmų priežastimi. Siekiant tinkamai panaudoti rodiklių palyginimo galimybes, informacijos vartotojui reikia susipažinti su nagrinėjamų rodiklių apskaičiavimo metodiniais principais ir įvertinti skirtumų tarp savo ūkyje atliekamų skaičiavimų ir palyginimui pasirinktųjų įtaką rodiklių dydžiui.

LAEI tyrimai rodo, kad kai kurie žemės ūkio verslininkai (dažniausiai įmonės ir didžiųjų ūkių savininkai) pagrindinių produktų savikainą apskaičiuoja kasmet, naudodami tuos pačius metodinius principus. Taip jie įgyja galimybę palyginti atskirų produktų savikainos ir jos sudėties kaitą.

Ūkininkai ir žemės ūkio įmonių vadovai bei specialistai, taip pat jų konsultantai neturi galimybės savo ūkių atskirų produktų savikainos dydžio ir sudėties palyginti su vidutiniais šalies, panašaus dydžio ir ūkininkavimo tipo ūkių rodikliais, nes tokie duomenys neskelbiami. Vienintelė viešai prieinama informacija yra kasmet skelbiami Ūkių apskaitos duomenų tinklo (ŪADT) duomenys. Tačiau juose pateikiami tik 1 ha ŽŪN arba sutartiniam gyvuliui tenkantys atskirų rūšių kintamųjų ir pastoviųjų išlaidų dydžiai, bet nepateikiamos atskirų produktų savikainos. Žemės ūkio įmonių oficialiosios statistikos ataskaitų suvestinės, kurią ŽŪM užsakymu kasmet sudaro LAEI, yra apskaičiuotos vidutinės pagrindinių žemės ūkio produktų savikainos. Šių ataskaitų duomenys viešai neskelbiami, prieinami tik LAEI mokslininkams, ŽŪM darbuotojams, atskiru prašymu pateikiami Statistikos departamentui ir kitiems susidomėjusiems vartotojams. Be savikainos kalkuliavimo sistemų, pagal išlaidų įskaitymo į savikainą mastą yra kita sisteminė grupė, kurioje savikainos skiriamos į apskaičiuojamas pagal faktines ir pagal normatyvines išlaidas. Pagal faktines išlaidas apskaičiuojamos tam tikro laikotarpio (žemės ūkyje dažniausiai kalendorinių metų) ūkių ar jų grupių (pagal ekonominę ar fizinę dydį, ūkininkavimo tipą, regioną ir pan.), visų šalies ūkių vidutinės savikainos. Normatyvinės savikainos apskaičiuojamos pagal atskirų išlaidų augalų pasėlių ploto, gyvulių vienetai normatyvinius dydžius. Taip apskaičiuotos savikainos naudojamos planavimui ir pasiektų faktinių rodiklių vertinimui.

Visų paminėtų rūšių savikainų variantai turėtų būti apskaičiuojami, apdorojant turimą ir kuriant naują informaciją ir saugomi planuojamoje įkurti žemės ūkio produktų ir biologinio turto savikainų duomenų bazėje.

Vykdam šį tyrimą, nebuvo nagrinėjamas vienodų metodinių principų įgyvendinimo šalies ūkiuose poreikis ar galimybės. Dėl įvairių priežasčių skirtumai tarp skirtinguose šaltiniuose pateikiamos informacijos apie žemės ūkio produktų savikainas išlieka ir, tikėtina, išliks ateityje. Su šiais skirtumais turi būti supažindinti informacijos vartotojai, kad iš visos duomenų visumos pasirinktų atitinkančią jų poreikius ir situaciją.

Siekiant pasirinkti tinkamus duomenų bazės (remiantis R. Baronu – duomenų baze galima vadinti rinkinį tarpusavyje susijusių duomenų, kurie apdorojami programomis) informacijos pateikimo būdus, buvo išnagrinėta įvairių užsienio šalių mokslininkų publikacijos (Sonmez, 2006, Chartrand, 1982, Rae, 1994) nagrinėjančios žemės ūkio veiklos subjektų aprūpinimą informacija apie žemės ūkio produktų ir biologinio turto pasigaminimo savikainas bei informacija atskirų produktų gamybos ir realizavimo rezultatams įvertinti.

Europos šalių žemės ūkio struktūroje vyrauja smulkūs ir vidutiniai ūkiai, yra daug vienodo tipo ūkių, kurių veikla panaši, o veiklos rezultatai gali būti palyginti. Ne kiekvienas ūkis pajėgus pasamdyti kvalifikuotus specialistus tvarkyti ne tik finansinę, bet ir valdymo apskaitą. Smulkaus ūkio mastu vidaus apskaitos tvarkymo ir detalaus savikainos kalkuliavimo darbų finansavimas ekonomiškai nenaudingas. Todėl šiose šalyse skiriamas didelis dėmesys informacijos apie ūkių išlaidas ir atskirų produktų savikainas įvairaus dydžio ir ūkininkavimo tipo ūkiuose pateikimui. Danijoje, Vokietijoje, Nyderlanduose, daugelyje naujų ES šalių yra suformuotos informacijos surinkimo, apdorojimo ir pateikimo ūkininkams sistemos, įgalinančios periodiškai atnaujinti ir prieinamomis priemonėmis pateikti visų pagrindinių žemės ūkio produktų gamybos išlaidų ir pagal skelbiamą metodiką apskaičiuotų savikainų rodiklius. Jos dažniausiai funkcionuoja ŪADT nacionalinės sistemos sudėtyje. Leidžiami leidiniai, kuriuose pateikiami atnaujinti metiniai faktiniai duomenys, specialūs leidiniai apie atskirų produktų auginimo technologinius variantus, pateikiant atskirų išlaidų rūšių ir produkto savikainos normatyvinius rodiklius.

Lietuvoje yra trys pagrindiniai informacijos ir duomenų šaltiniai, iš kurių galėtų būti formuojama žemės ūkio produktų ir biologinio turto savikainų duomenų bazė. Tai:

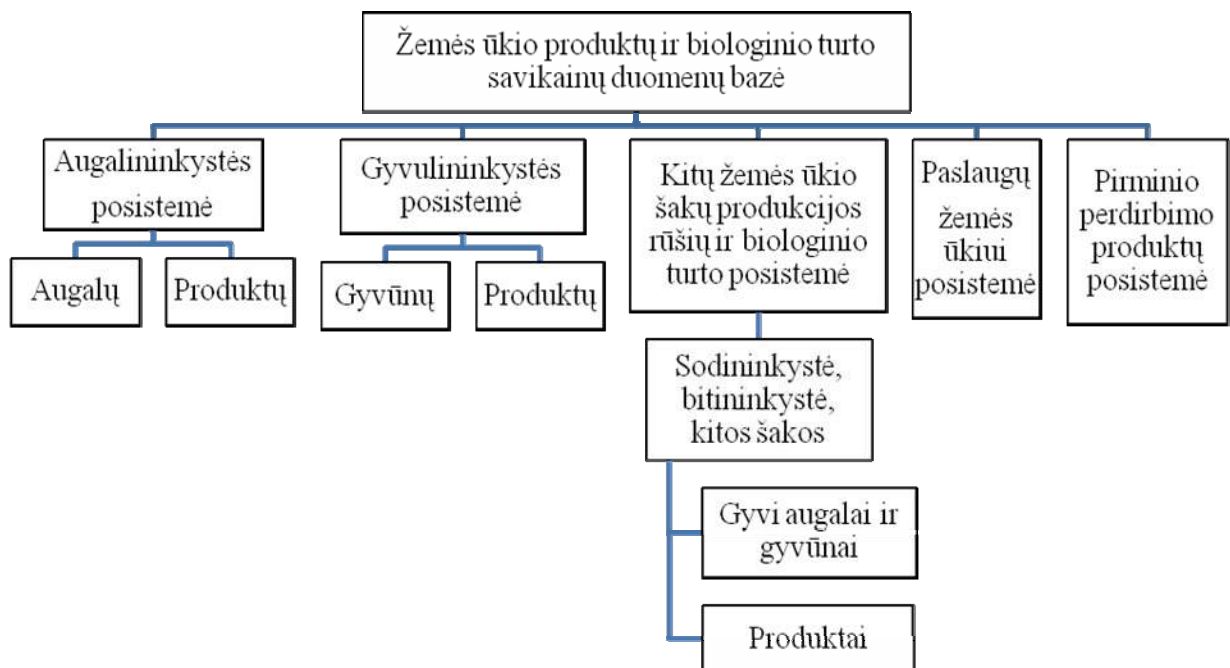
- 1) ŪADT tinklo duomenys;
- 2) žemės ūkio oficialiosios statistikos ataskaitos;
- 3) mechanizuotų lauko darbų įkainiai bei kiti nustatytam paslaugų žemės ūkiui sąrašui priklausančių paslaugų įkainiai, kurie tvirtinami žemės ūkio ministro įsakymais: pieno tyrimų, gyvūnų produktyvumo kontrolės ir kt.

Kaip papildomi informacijos ir duomenų šaltiniai yra bandomųjų ūkių duomenys, atskirų ūkių duomenys, gauti vykdam įvairius mokslinius tyrimus. Tokio pobūdžio duomenų šaltiniai gali būti naudojami mažiau paplitusių produktų gamybos išlaidoms apskaičiuoti ir iširti.

Savikainų duomenų bazę planuojama formuoti ne iš pirminių duomenų, o iš duomenų sistemų, į kurias patenka ne unifikuota informacija apie atskirų produkcijos

rūšių gamybos išlaidas, bet pagal kiekvieno respondento praktiką (žemės ūkio įmonių atveju) arba (ŪADT atveju) pagal grupės respondentų metodinius principus.

Autorių nuomone, duomenų bazę galėtų sudaryti šios posistemės: augalininkystės, gyvulininkystės, kitų žemės ūkio šakų, paslaugų žemės ūkiui ir pirminio žemės ūkio produktų perdirbimo produktų (pav.). Kaupiami duomenys turėtų būti skirstomi į viešai prieinamus ir viešai neskelbiamus. Viešai skelbti nereikėtų neapčiuotų duomenų, dėl kurių teisingumo abejojama, arba nėra pagrįstų įrodymų, kad jie yra teisingi. Tai bus aktualu tais atvejais, kai atskiro produkto gamybos savikainai apskaičiuoti bus naudojami tik kelių ūkių duomenys (nauji, neseniai pradėti kultivuoti augalai, ar gyvūnų rūšys).

Pav. Žemės ūkio produktų ir biologinio turto savikainų duomenų bazės schema (Juškevičienė, 2009)

Augalininkystės posistemėje bus kaupiami lauko ir uždaro grunto augalų auginimo ir iš jų gautų produktų savikainos ir jos sudėties rodikliai. Šios posistemės nomenklatūrą sudaro pasėlių deklaravimui sudarytas augalų ir iš jų gaunamos produkcijos sąrašas.

Gyvulininkystės posistemėje bus kaupiami ūkinių gyvūnų auginimo ir iš jų gautų produktų savikainos ir jos sudėties rodikliai. Šios posistemės nomenklatūrą sudaro ūkinių gyvūnų rūšių, lyčių, ūkinių gyvūnų rūšių ir grupių klasifikatoriuose nurodyti vienetai, esant reikalui (pvz., nykstančių senųjų Lietuvos veislių gyvūnų) ir atitinkamuose veislių klasifikatoriuose nurodyti vienetai.

Kitų žemės ūkio šakų posistemėje bus kaupiami augalininkystės ir gyvulininkystės posistemėms nepriskirtų kitų žemės ūkio šakų: sodininkystės, bitininkystės, gėlininkystės ir dekoratyvinių augalų auginimo, žvėrininkystės, grybų, laukinių žvėrių auginimo ir kt. augalų, gyvūnų auginimo ir iš jų gautų produktų savikainos ir jos sudėties rodikliai.

Paslaugų žemės ūkiui posistemėje bus kaupiami paslaugų, nurodytų Žemės ūkio ministro 2002 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 528 „Dėl paslaugų žemės ūkiui sąrašo patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 4-164) patvirtintame sąrašė nurodytų paslaugų teikimo savikainos ir jos sudėties rodikliai.

Žemės ūkio produktų pirminio perdirbimo produktų posistemėje būtų kaupiami pirminio perdirbimo produktų savikainos ir jos sudėties rodikliai.

Kiekvienos posistemės nomenklatūros (sąrašo) rodikliai galės būti formuojami pagal ūkininkavimo sistemas (tradicinis, tausojamasis, ekologinis ir kt.), ūkių tipus ir dydžius (ekonominius ir fizinius).

Minėtuose Lietuvoje esančiuose informacijos ir duomenų šaltiniuose pateikiama retrospektyvi informacija apie praėjusio ataskaitinio laikotarpio faktines produktų gamybos išlaidas. Buvo išnagrinėta galimybė ir prielaidos, naudojant kelių šaltinių duomenis apskaičiuoti vidutinės faktinės šalies atskirų žemės ūkio produktų savikainas. Faktinė savikaina apskaičiuojama pagal agreguotus Žemės ūkio įmonių oficialiosios statistikos, ŪADT ir bandomųjų ūkių rodiklius pagal tokią formulę:

$$FS = \frac{(\bar{U}S \times \bar{U}K) + (IS \times IK) + (PS \times PK)}{\bar{U}K + IK + PK},$$

čia: FS – faktinė N produkto savikaina; $\bar{U}S$ – pagal ŪADT apskaičiuota N produkto savikaina; $\bar{U}K$ – ūkininkų ūkiuose pagamintas N produkto kiekis; IS – žemės ūkio įmonių N produkto savikaina; IK – žemės ūkio įmonėse pagamintas N produkto kiekis; PS – pilotinio(ų) ūkio(ų) N produkto savikaina; PK – pilotinio (ų) ūkio (ų) pagamintas N produkto kiekis.

Pagal šią formulę buvo atlikti vidutinės pieno savikainos skaičiavimai. Skaičiavimams naudoti 2007 m. žemės ūkio įmonių duomenys, pateikti tų metų žemės ūkio įmonių oficialiosios statistikos formų suvestinėje ir respondentinių ūkių ūkininkų duomenys, pateikti ŪADT tyrimo atitinkamų metų rezultatų leidinyje. Bandomųjų ūkių duomenys nebuvo naudoti.

Respondentinių ūkių pieno savikaina buvo apskaičiuota, pritaikius atitinkamų kintamųjų ir pastoviųjų išlaidų paskirstymą produktams pagal analogiškų gamybos išlaidų pasiskirstymą žemės ūkio įmonėse. Gauti skaičiavimo rezultatai pateikti 1 lentelėje. Apskaičiuotas savikainos rodiklis (563 Lt/t) gautas, pritaikius sąlygą, dėl kurios galėjo būti netiksliai apskaičiuotas didžiosios pieno dalies, gautos ūkininkų ūkiuose, savikainos dydis. Palyginus atskirų pienininkystės ūkininkavimo tipo ir mišraus augalininkystės – žolėdžių gyvulių ūkininkavimo tipo ūkių ir žemės ūkio įmonių išlaidų struktūras, jos labai skyrėsi. Dėl šios priežasties toks skaičiavimo metodas nėra tinkamas. Norint atlikti patikimus skaičiavimus, reikalingi detalesni duomenys, nei pateikiama ŪADT tyrimo rezultatų leidiniuose.

1 lentelė. Pieno (natūralaus) vidutinės savikainos apskaičiavimas 2007 m.

(Juškevičienė, 2009)

Rodikliai	Ūkininkų ūkiai	Žemės ūkio įmonės	Iš viso
-----------	----------------	-------------------	---------

Savikaina, Lt/t	528	783	563
Pieno kiekis, tūkst. t	1672,2	264,4	1936,6
Bendroji savikaina, tūkst. Lt	882922	207025	1089947

Siekiant įvertinti skaičiavimams naudojamų duomenų objektyvumą, buvo palygintos analogiškos išlaidų rūšys, pateiktos ŪADT tyrimo rezultatų leidiniuose ir žemės ūkio įmonių oficialiosios statistikos formų suvestinėse. 2 lentelės duomenys rodo, kad respondentinių ūkininkų ūkių 1 ha ŽŪN tenkančių visų rūšių išlaidos žymiai mažesnės nei žemės ūkio įmonių. Šioje lentelėje pateiktos analogiškos gamybos išlaidos, kurių įsigijimo kainos visų rūšių žemės ūkio subjektams yra vienodos, o naudojamos technologijos ir pasiekti gamybiniai rezultatai (augalų derlingumas, gyvulių produktyvumas) irgi nedaug skiriasi. Galima daryti išvadą, kad ir išteklių kiekiai, ir jų vertė, tenkanti ploto vienetui, taip pat neturėtų taip reikšmingai skirtis, kaip skiriasi 1 ha ŽŪN tenkančios trąšų, degalų, žemės nuomos išlaidų sumos.

2 lentelė. Kai kurių išlaidų rūšių dydis 2007 m., Lt/ha
(Juškevičienė, 2009)

Išlaidų rūšys	Ūkiuose	Žemės ūkio įmonėse	Ūkiuose, palyginti su žemės ūkio įmonėmis, proc.
Sėklos	106	129	82,3
Trąšos	158	356	44,3
Degalai	161	260	61,8
Žemės nuoma	47	114	41,5
Nusidėvėjimas	285	347	82,2
Iš viso	1532	3802	40,3

Respondentinių ūkininkų ūkių pateikti duomenys apie gamybos išlaidas yra žymiai mažesni ir už kitų ŪADT dalyvaujančių valstybių ūkininkų pateiktus analogiškus rodiklius. Tai leidžia teigti, kad respondentinių ūkininkų ūkių patirtų išlaidų duomenys dėl nepakankamai tikslios apskaitos yra mažesni, nei turėtų būti pagal pasiektą vidutinį gamybos lygį.

Atlikus duomenų patikimumo testavimą palyginimo su normatyviniais ir statistiniais duomenimis būdu, galima teigti, kad žemės ūkio įmonių oficialiosios statistikos formose pateikti žemės ūkio produkcijos rūšių savikainos duomenys vertintini kaip pakankamai patikimi ir atspindintys realias žemės ūkio produkcijos gamybos išlaidas konkretaus laikotarpio sąlygomis.

Kaip jau buvo aptarta, ūkininkų poreikius labiausiai atitiktų visos atskirų produktų savikainos rodiklių pateikimas. Duomenų bazei formuoti turėtų būti apskaičiuojama visa normatyvinė (standartinių išlaidų) ir visa faktinė žemės ūkio produkcijos rūšių ir biologinio turto vieneto savikaina ir jos sudėtis pagal išlaidų straipsnius. Duomenų apie atskirų išlaidų vertes 1 tonos produkto, 1 ha pasėlių arba 1 gyvulio auginimo savikainoje leistų informacijos vartotojams suformuoti norimo išlaidų lygio dalinę savikainą.

Į visą produkto arba biologinio turto vieneto auginimo savikainą turėtų būti įskaitomos visos su jos pagaminimu susijusios išlaidos ir šiai produkcijai/turto vienetui tenkančios veiklos sąnaudos.

Normatyvinei savikainai apskaičiuoti turėtų būti sudaromi skirtingų technologinių procesų aprašymai arba skaičiavimų prielaidų aprašai. Siekiant apskaičiuoti visas atskiro pagal tam tikrą gamybos technologiją gaminamo produkto savikainą reikės sudaryti technologinę kortelę. Išlaidų vertei apskaičiuoti turės būti naudojama Statistikos departamento kaupiama informacija apie žemės ūkio veikloje naudojamų prekių vidutines tam tikro laikotarpio (ketvirčio, metų) kainas ir jų pokyčio indeksus, taip pat duomenys apie vidutinį žemės ūkio darbuotojo darbo užmokestį.

Kaip rodo užsienio šalių patirtis, duomenų apie išlaidas bazės formuojamos palaipsniui, todėl ir Lietuvoje duomenų bazė formosis palaipsniui pagal kalendoriniams metams sudaromus savikainų apskaičiavimo planus. Šiuose planuose reikia numatyti naujų bazės posistemių nomenklatūros vienetų rodiklių parengimą, taip pat anksčiau parengtų rodiklių atnaujinimą, šiam darbui reikalingus darbo ir finansinius išteklius.

Išvados

1. Žemės ūkio, kaip ir kiekvieno verslo, sėkminga vadyba neįmanoma be patikimos informacijos. Siekiant tinkamai valdyti gamybos išlaidas, priimti teisingus gamybos struktūros formavimo sprendimus, žemės ūkio produkcijos gamintojas turi jas fiksuoti nuolat tvarkydamas išlaidų apskaitą, jas analizuoti ir lyginti su vidutiniais arba mažiausiais šakos, tokio pačio ūkininkavimo tipo, panašaus dydžio, analogiškas ūkininkavimo sąlygas turinčių gamintojų išlaidų rodikliais.

2. Ūkininkas norėdamas patenkinti savo informacijos apie gamybos išlaidas poreikius, turi būti aprūpintas:

- išlaidų apskaitos metodika, pagal kurią išlaidų apskaitą tvarko ir kiti ūkininkai, su kurių rezultatais jis norėtų palyginti savuosius;
- prieinamais informacijos šaltiniais palyginimams;
- konsultantais, kurie, esant reikalui, padėtų tinkamai tvarkyti apskaitą, palyginti rezultatus, padaryti išvadas ir padėti priimti valdymo sprendimus.

3. Žemės ūkio produktų, paslaugų žemės ūkiui savikainų, atskirų gamybos išlaidų rūšių apskaičiavimas ir objektyvus jų įvertinimas reikalingas ne tik žemės ūkio verslininkams, bet ir kitoms žemės ūkio sektoriaus interesų grupėms. Svarbiausios iš jų yra: žemės ūkio politiką formuojančios, jos įgyvendinimą vykdančios, stebinčios ir vertinančios institucijos; žemės ūkio verslo visumoje, ūkių ir jų struktūrinių grupių būklės pokyčius ir žemės ūkio politikos efektyvumą, šalies ekonominę ir socialinę raidą analizuojantys mokslininkai; žiniasklaida ir aktyviai visuomenės procesais besidominti visuomenės dalis, siekiant įtakoti objektyvų palankų požiūrį į valstybės finansinių išteklių naudojimą žemės ūkio verslu užsiimančių asmenų pajamų palaikymui, kaimo plėtrai.

4. Žemės ūkio produktų ir biologinio turto savikainų duomenų bazės formavimui tikslinga pasirinkti visos savikainos sistemą, nes ši informacija daugumai potencialių duomenų bazės informacijos vartotojų labiau naudinga.

5. Atlikus duomenų patikimumo testavimą palyginimo su normatyviniais ir statistiniais duomenimis būdu, galima teigti, kad žemės ūkio įmonių oficialiosios statistikos formose pateikti žemės ūkio produkcijos rūšių savikainos duomenys vertintini kaip pakankamai patikimi ir atspindintys realias žemės ūkio produkcijos gamybos išlaidas konkretaus laikotarpio sąlygomis.

Literatūra

1. Baronas, R. (2002). Duomenų bazių sistemos. – Vilnius: TEV.
2. Chartrand, R. L. (1982) Information Services for Agriculture: The Role of Technology // Congressional Research Service Reports.
3. Ginevičius, R., Krivk, A. (2008). Optimali rinkos struktūra: laisva konkurencija ir vartotojų suverenumas // Verslas: Teorija ir praktika. Nr. 9 (4). – Vilnius.
4. Jagminas, V. Kaštų apskaita ir produktų savikainos. – http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=820&new_id=278413 [2009 11 20].
5. Juškevičienė, D., Lakis, A., Ramelienė, A. L., Stalgienė, A. (2009). Žemės ūkio produkcijos ir biologinio turto savikainų tyrimai // Žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos įgyvendinimo, ekonominių ir socialinių tyrimų 2009 metais programos darbas Nr. 1.7. – Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
6. Kalčinskaitė, R. (2009) Valdymo apskaitos elementų taikymas mažose ir vidutinėse įmonėse // Ekonomika ir vadyba. Nr. 14. – Kaunas.
7. LR Buhalterinės apskaitos įstatymas. 2001 m. lapkričio 6 d. Nr. IX-574. Žin. 2001, Nr. 99-3515.
8. LR žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymo pakeitimo įstatymas. 2002 m. birželio 25 d. Nr. IX-987. Žin. Nr. 72-3009.
9. Mackevičius, J. (2003). Valdymo apskaita. – Vilnius: TEV.
10. Rae, A. N. (1994). Agricultural management economics : activity analysis and decision making. – Wallingford, Oxon, UK: CAB International.
11. Sonmez, N. K., Sari, M. (2006). Use of Remote Sensing and Geographic Information System Technologies for Developing Greenhouse Databases // Turk J Agric For 30 TÜBTAK.
12. Tekutyte, R. (2008). Išlaidų klasifikavimo tikslai teorijoje ir praktikoje // Jaunasis mokslininkas 2008: Studentų mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. – Akademija.
13. VšĮ LR apskaitos instituto standartų tarybos 2003 m. gruodžio 18 d. I nutarimas „Dėl verslo apskaitos standartų patvirtinimo“. Žin. 2004, Nr. 20-616.

METODOLOGICAL ASPECTS OF COST PRICE CALCULATING SYSTEM FOR AGRICULTURAL PRODUCTS

Artūras Lakis, Danutė Juškevičienė, Aldona Stalgienė
Lithuanian Institute of Agrarian Economics

Summary

Successful management of agriculture, like any other business, is impossible without reliable information. This article deals with some issues of the creation of preconditions for a database of economic information supply for agricultural entities. The aim is to investigate the methodology and assumptions for the development of database of the main types of agricultural production and the costs of biological asset and to make proposals for the composition and calculation of the average costs. The information of the database

should improve the management of farm production costs and help to make better decisions for structure of production. In order to reach this objective, the following tasks were set: to carry out the assessment of reliability and methodological compatibility of the existing sources of information on agricultural production and costs of the biological asset. The article deals with the assumptions of such a database creation and discusses the calculation methodology of average costs of agricultural production and the biological asset. The authors have prepared a scheme for the development of database for costs of agricultural and biological asset, characterized its components and described the basic principles for calculation of the data to be placed in the database.

Key words: agricultural products, biological assets, production costs.